

RIIGIMETSA MAJANDAMISE KESKUS

Projekti „Saaremaa rannikujärvede kudealade projekteerimine“ (taotlustoimiku number F1612400004) lõpparuanne

Euroopa Merendus-, Kalandus- ja Vesiviljelusfond, rakenduskava 2021-2027 meede F1.6.1 „Perioodi 2021-2027 kalade kudemistingimuste parendamise toetus“

Eelarve kasutus objektide kaupa

		Projekteerimistööd, uuritud, hindamised, hindamise aruanne	Personali- kulu	Kaudne kulu	Kokku
Türdu oja truup	Eelarve	13 454,00	1 565,00	234,75	15 253,75
	Täitmine	13 454,00	1 535,83	230,35	15 220,18
Läägi truup Oju jões	Eelarve	13 454,00	1 750,00	262,50	15 466,50
	Täitmine	13 454,00	1 702,90	255,42	15 412,32
Lehmalaht	Eelarve	13 454,00	2 590,00	388,50	16 432,50
	Täitmine	13 454,00	2 587,65	388,13	16 429,78
Laibu laht	Eelarve	13 454,00	2 181,00	327,15	15 962,15
	Täitmine	13 454,00	2 148,09	322,20	15 924,29
Nigu laht	Eelarve	15 971,20	2 217,00	332,55	18 520,75
	Täitmine	15 971,20	2 170,74	325,60	18 467,54
Kokku	Eelarve	69 787,20	10 303,00	1 545,45	81 635,65
	Täitmine	69 787,20	10 145,21	1 521,70	81 454,11

Kogumaksumus: 81 454,11 eurot

Elluviimise ülevaade

Kalade kuderändeteede rekonstrueerimise projekteerimise aluseks on Tartu Ülikooli Eesti Mereinstituudi ja Inseneribüroo Urmas Nugin poolt 2023. a koostatud „Eeluuring Lääne- Saaremaa rannajärvede kudealade taastamiseks. Ihtüoloogia (sh otoliidi mikrokeemia) ja kaugseire osa lõpparuanne“.

Türdu jõel (VEE1700017) asuva truubi rekonstrueerimise eesmärk on parandada kalade rändetingimusi Läänesaarte alamvesikonnas. Türdu jõgi ühendab Tõula järve (VEE2066200) merega, täpsemalt Uudepanga lahes (VEE3239000) paikneva Türdu lõukaga. Tartu Ülikooli Eesti Mereinstituudi poolt läbi viidud eeluuringus aastal 2023 selgus, et Tõula järve ning Türdu jõe üle ujutatud kaldavöönd on suurepäraseks koelmualaks haugile. Katsepüügid ja otoliidi mikrokeemia näitas olulist siirdekade esinemist süsteemis. Türdu jõe suue on avatud ning kalade ränne Tõula järve saab toimuda, ent kitsaskohaks kalade rändel on amortiseerunud ja lagunev Kalmu-Kuralase-Neeme tee truup.

Kalmu-Kuralase-Neeme tee amortiseerunud binokkeltruup kavandatakse asendada uue samaväärse truubiga selliselt, et tagatud on kõikide kalaliikide ränne.

Oju jõel (VEE1168600) asuva Läägi truubi rekonstrueerimise eesmärk on parandada kalade rändetingimusi Läänesaarte alamvesikonnas. Oju jõgi suubub Pitkanina (VEE3243020) lahte ning moodustab olulise siirdekade koelmualade süsteemi koos estuaariga ning sellel paikneva Pautsaare lahe (VEE2070410) ja kolme kevadeti üle ujutatava suhteliselt sügavaveelise hooajalise järve ehk soovikualaga. Tartu Ülikooli Eesti Mereinstituudi poolt läbi viidud uuringus selgus, et kalade ränne Pitkanina lahest Oju jõkke ning sealt edasi Pautsaare lahte pole takistatud ka väga madala merevee seisu korral. Oju jõe sissevool Pautsaare lahte on küll taimestikurikas, aga kitsaste ning sügavate voolusängide tõttu kaladele hõlpsasti läbitav. Olulisimaks rändetõkkeks Oju jõe süsteemis on Virita-Läägi külateel paiknev binokkeltruup (Läägi truup), mis on ülesvoolu rändel enamikule vee-elustikust ületamatuks takistuseks. Sellest truubist ülesvoolu paiknevad kevadeti üle-ujutatavad soovikualad on seal valitsevate tingimuste tõttu väga heaks koelmualaks haugile. Piirkonna kivine jõeline elupaik võiks vähemalt osaliselt sobida veel ka näiteks forelli, lutsu ja jõesilmu koelmualaks. Haugi puhul saab soovikualadel asuvaid koelmualadeks sobivaid piirkondasid hinnata tõenäoliselt mitmetes hektarites. Seega kavatakse RMK parendada kalade rändeteed Oju jõel Virita-Läägi külateel truubi rekonstrueerimisega.

Amortiseerunud ja kalade rännet takistav Läägi truup on plaanis asendada samaväärse truubiga selliselt, et tagatud on kogu vee-elustiku ränne iga veetaseme juures. Enne sissevoolu truupi voolab Oju jõgi ca 20 m pikkusel lõigul vahetult vastu teemullet. Projekteerimistööde käigus selgub maakividest kaldakindlustuse vajalikkus ja pikkus.

Lehmalahe (VEE2070400) väljavooluks on nimetu oja, mis suubub Kihelkonna lahte (VEE3243000). Lehmalahte mere ja Oju jõega ühendaval voolusängil puudub kaladele täies pikkuses regulaarselt läbitav voolusäng, sest vahetult enne Lehmalahte paikneval soovikul hajub vesi lehvikuna mätaste vahele laiali. Tartu Ülikooli Eesti Mereinstituudi katsepüükidel registreeriti Lehmalahes haug, linask, ogalik ja ahven. Lisaks selgus otoliidi mikrokeemia abil, et Lehmalahte tõuseb ebaregulaarselt ka siirdehaug. Lehmalaht on üheks vähestest olulistest rannajärvedega seotud siirdekade koelmualadest kogu Kihelkonna lahe rannikuveega seotud piirkonnas.

Olukorra parandamiseks on kavandatud voolutee puhastamine kuni Lehmalahe vabaveelise osani ja lahe veetaseme fikseerimine insenertehnilise lahendusega. Voolusängi lahepoolne osa kujundatakse laienevana. Tööd teostatakse nii, et tagatud on kõikide kalaliikide ränne. Projekteerimise ja edasiste kooskõlastuste käigus täpsustatakse kuidas käideldakse väljakaevatavat materjali. Peale voolutee puhastamist teostatakse kaldaala korrastamine ning ala jäetakse looduslikule taimestumisele.

Projekteerimise käigus täpsustakse töödeks kasutatav tehnika ning ligipääsu vajadus. Projekt kooskõlastatakse selle valmimisel kõikide seotud osapoolte ja maaomanikega.

Laibu lahe (VEE2070420) väljavooluks on Pautsaare lahte (VEE2070410) suubuv Kiissa jõgi (VEE1168601). Kiissa jõgi on kevadeti kogu ulatuses kaladele lihtsasti läbitav, ent väiksemate vooluhulkade puhul võib rändetõkkeks osutuda jõe Laibu lahes paiknev taimestikku täis kasvanud lähe. Maastikul eristuv väljavool lahest puudub, vesi voolab valdavalt mööda kitsaid voolusänge, kuid teatud piirkondades hajub ka täielikult tiheda taimestiku vahele ära. Seetõttu on raskendatud kalade liikumine Kiissa jõe kaudu Laibu lahest Pautsaare lahte ja vastupidi. Laibu laht on üheks vähestest olulistest rannajärvedega seotud siirdekalade koelmualadest Kihelkonna lahe rannikuveega seotud piirkonnas. Kiissa jões registreeriti ihtüoloogide poolt haugi, ahvena ja särje esinemine ning Laibu lahest tabati linask, hõbekoger ja ahven

Olukorra parandamiseks on kavandatud Kiissa jõe voolutee puhastamine läbi lahe kinnikasvanud kaldaala ning lahe veetaseme fikseerimine insenertehnilise lahendusega. Tööd teostatakse nii, et tagatud on kõikide kalaliikide ränne. Projekteerimise ja edasiste kooskõlastuste käigus täpsustatakse kuidas käideldakse väljakaevatavat materjali. Peale voolutee puhastamist teostatakse kaldaala korrastamine ning ala jäetakse looduslikule taimestumisele. Projekteerimise käigus täpsustatakse töödeks kasutatav tehnika ning ligipääsu vajadus. Projekt kooskõlastatakse selle valmimisel kõikide seotud osapoolte ja maaomanikega.

Nigu laht (VEE2086410) koos Süllalahega (VEE2086420) on üheks vähestest olulistest rannajärvedega seotud siirdekalade koelmualadest kogu Kihelkonna lahe rannikuveega seotud piirkonnas. Tartu Ülikooli Eesti Mereinstituudi kalastiku katsepüükidel registreeriti Nigu lahes haugi, särje, roosärje, viidika, kogre, hõbekogre ja ahvena esinemine ning Süllalahe registreeriti vikerforell, särg, roosärg, teib, säinas, viidikas, latikas, vimb, koger, hõbekoger, ogalik, luukarits, ahven ja kiisk. Eesmärgiks on parendada siirdekalade rändevõimalusi mõlemasuunaliselt Süllalahe ja Nigu lahe vahel ning samas tekitada olukord, kus kevadise suurveeaegsed keskkonnatingimused kestaksid kauem, millest tingituna paraneks ka kalade sigimisedukus. Nigu lahe potentsiaali suurendamiseks kalade koelmualana on kavandatud abinõud lahe veetaseme stabiliseerimiseks.

Olukorra parandamiseks on kavandatud Nigu lahe ja Süllalahe vaheliste läbivooluteede sulgemine pinnasvallidega ning ühe olemasoleva läbivoolu kujundamine üheks põhiläbivooluks. Tööd teostatakse nii, et tagatud on kõikide kalaliikide ränne. Projekteerimise käigus täpsustatakse kui pikk saab olema läbivoolutee ning mis parameetritega pinnasvallid. Tööde lõppedes teostatakse kaldaala korrastamine ning ala jäetakse looduslikule taimestumisele. Projekteerimise käigus täpsustatakse töödeks kasutatav tehnika ning ligipääsu vajadus. Projekt kooskõlastatakse selle valmimisel kõikide seotud osapoolte ja maaomanikega.

Riigihanke „Türdu jõe, Türdu truubi ja Oju jõe Läägi truubi rekonstrueerimise projekteerimine ning Lehmalahe, Laibu lahe ja Nigu lahe kalade rändeteede parendamise projekteerimine“ (viitenumber 288883) tulemusel sõlmiti 5.03.2025. a projekteerimistööde töövõtuleping Osaühinguga Vesiaed.

Saavutatud eesmärk

Valminud on viis kalade kuderändeteede rekonstrueerimise tööprojekti ning on tehtud projektide koostamiseks vajalikud uurimis- ja projekteerimistööd. Samuti on hangitud kõik vajalikud load ja kooskõlastused.

- Türdu jõe truubi rekonstrueerimise projekteerimine

Kalade rändetee parendamise eesmärgil on kavandatud olemasoleva truubi rekonstrueerimine ja tee profiili korrigeerimine 100 m pikkusel lõigul. Olemasoleva betoonraketest truubitoru asemele paigaldatakse terasest lameprofiiliga truubitoru.

- Oju jõe Läägi truubi rekonstrueerimise projekteerimine

Kalade rändetee parendamise eesmärgil on kavandatud olemasoleva truubi rekonstrueerimine ja tee profiili korrigeerimine 100 m pikkusel lõigul. Olemasolevate betoonist truubitorude asemele on projekteeritud raudbetoonist vundamentidele toetuv monteeritavatest terasplaatidest torukaar.

- Lehmalahe kalade rändetee parendamise projekteerimine

Kaladele sobivate rändetingimuste loomiseks on kavandatud Lehmalahe väljavoolu asukohta kujundada trapetsikujulise profiiliga säng. Vahetult väljavoolu lõikes voolusäng puudub ja lõukast voolab vesi välja õhukese kihina või paljude väikeste niredena mööda maapinda. Et vältida veetaseme alanemist Lehmalahele on vahetult väljavoolu lõikes kavandatud säng kujundada ainult täitepinnasega (süvendamata). Ülejäänud lõigus on ette nähtud säng kujundada osaliselt täitepinnasega ja osaliselt süvendamise teel. Kitsa voolusängi kujundamine tekitab lahest väljavoolul suurema veesügavuse ja loob seeläbi kalade jaoks pikema perioodi vältel sobivamad rändetingimused.

- Laibu lahe kalade rändetee projekteerimine

Kaladele sobivate rändetingimuste loomiseks on kavandatud Laibu lahe väljavoolu asukohta kujundada trapetsikujulise profiiliga säng. Väljavoolu asukohas on sängi profiil lame ja seetõttu veekiht sängis õhuke. Sängi kitsendamine lahest väljavoolul tekitab sängis suurema veesügavuse ja loob seeläbi kalade jaoks pikema perioodi vältel sobivamad rändetingimused. Säng on kavandatud kujundada täitematerjalist, milleks plaanitakse kasutada juurde toodavat pinnast ja kive. Sängi põhi on ette nähtud kujundada sõelutud kruusaga.

- Nigu lahe kalade rändetee projekteerimine

Kalade läbipääsutingimuste parendamiseks on kavandatud ülekäigukoha kehandis oleva kahe külgmise madalama ava täitmine veetihedalt selliselt, et kogu Nigu lahte suubuv vesi voolaks välja ainult ühest (keskmisest) avast. Selliselt on läbipääs ülekäigukohast kaladele paremini leitav ning väheneb kalade umbsoppidesse lõksu jäämise võimalus. Keskmine läbivooluava jääb kujundamata. Läbivooluavade sulgemine on kavandatud pinnasevalliga, mis kindlustatakse kivipuistmaterjaliga. Valli kindlustamiseks saab kasutada kohapealseid, veekogu põhjast välja tõstetavaid kive. Osaliselt on vaja kive juurde tuua. Pinnasevall on kavandatud ehitada juurdetoodavast pinnasest.

Kõrvalekanded või ettenägematud asjaolud

Rannikulõugaste puhul on kerge tulema ökoloogiline konflikt erinevate liikide vahel ja keeruline on leida lahendust, mis sobiks kõigile. Tegemist on aladega, kus on palju teisi kaitseväärtusi nii liikide kui elupaikade näol, kuid aladel on potentsiaali ka tõhusate koelmualadena kaladele. Keskkonnaametiga oli vaja teha mitmeid kohtumisi selgitamiseks välja, mis on siis see kaalutusotsus kas teha ja mida teha ja kellele. Ühtlasi valmistas omajagu keerukust eri ametkondade tõlgendused, piirangud, seadused ja kaitsekorralduskavad, mõeldes siin näiteks, millal ja mis omadustega objekti tõlgendada ehitiseks või kui paljus on tegemist pärandkultuuriga ja mida see kõik looduse taastamise projektis tähendab.

Eeldatav mõju

Valminud tööprojektide alusel on võimalik hakata hankima kalade kuderändeteede taastamiseks vajalikke töid.

Tõhusus ja saadud õppetunnid

Tööprotsessi käigus selguvad päristõed ehk algne idee võib olla kena ja lihtne, ent looduse taastamistööd ei mahu tihtilugu seaduste raamidesse sellel kujul ja kohati tundub taastamistööde elluviimine keerulisem kui loodust rikkuvate projektide. Üks asi on projekti kaante vahele saamine, teine aga selle valmis ehitamine arvestades eripoolte sätestatud tingimusi. Lisaks, nii kaua kui seisukoht pole ametlik on kõik lahtine. Oluline on tuua ühise laua taha kõik asjasse puutuvad osapooled.

Aruande koostasid: Saima Uusma, Anett Reilent, Sander Sandberg, 4.02.2026